

Horodniak Y.P.

*a third-year graduate student
of the Department of International Relations and Social Sciences,
Faculty of Humanities and Pedagogy of the
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

**PRESS OF THE UKRAINIAN DIASPORA OF CANADA, POLAND AND CZECHOSLOVAKIA ON
THE EVENTS OF 1932 IN THE USSR****Городняк Я.П.**

*аспірантка 3 року навчання
кафедри міжнародних відносин і суспільних наук
гуманітарно-педагогічного факультету*

Національного університету біоресурсів і природокористування України

**ПРЕСА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ КАНАДИ, ПОЛЬЩІ ТА ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ ПРО ПОДІЇ В
УСРР У 1932 Р.**

Summary. The purpose of this article is to analyze the events in Soviet Ukraine in 1932 and to trace exactly how the Ukrainian diaspora in Canada, Poland and Czechoslovakia covered these events on the pages of their newspapers. The Soviet party leadership governed by Stalin denied and concealed the truth about the Holodomor. Ukrainian historians were able to write about it only after Ukraine gained its independence. From the 1990s until 2006, researchers worked out and systematized documents proving the Holodomor crime as a genocide. The scientific novelty is that for the first time an analysis of publications in the press of the Ukrainian diaspora of Czechoslovakia, Canada and Poland in 1932 was carried out.

The famine became a tool for committing genocide of Ukrainians, and the main purpose of it was to subdue the Ukrainian SSR, in particular peasants, who opposed the grain procurement plans and collectivization. Ukrainians tried to resist the seizure of all the food started by the Soviet authorities. They rebelled, fled the starving territories, crossing the Zbruch River. Articles about the Holodomor, escapes, and resistance were published in newspapers in diaspora. Sources for writing these reports were testimonies of those Ukrainians who managed to escape, Soviet newspapers, descriptions of foreign journalists who traveled across the USSR. Reports in the *Novyi Shliakh* (Canada), *Ukrainskyi Polos* (Poland), and *Vistnyk* (Czechoslovakia) newspapers in 1932, which reflect events in Soviet Ukraine, were researched. These publications confirm once again that the Holodomor was no secret. Unfortunately, at that time, it was profitable for world leaders to turn a blind eye to the genocide of Ukrainians and to establish strong diplomatic relations with the USSR.

Анотація. Мета цієї статті: проаналізувати події в радянській Україні у 1932 р. та прослідкувати, як саме українська діаспора у Канаді, Польщі та Чехословаччині висвітлювала їх на сторінках своїх газет. Радянське партійне керівництво на чолі з Й. Сталіним заперечувало та приховувало правду про Голодомор. Українські історики отримали можливість писати про ці події лише після здобуття Україною незалежності. З 1990-х рр. і до 2006 р. дослідники опрацьовували та систематизовували документи, що доводять злочин Голодомору як геноциду. Наукова новизна полягає у тому, що вперше здійснено аналіз публікацій у пресі української діаспори Чехословаччини, Канади та Польщі за 1932 р.

Голод став інструментом здійснення геноциду українців, основною метою якого було упокорити УСРР, зокрема селян, які чинили спротив планам хлібозаготівель та колективізації. Українці намагались протистояти вилученням усього продовольства, які розпочала радянська влада: піднімали повстання, втікали з голодуючих територій, перепливаючи р. Збруч. Статті про Голодомор, втечі та спротив публікувались у часописах діаспори. Джерелами для написання таких повідомлень були свідчення тих українців, кому вдалося втекти, радянські газети, описи іноземних журналістів, які подорожували по СРСР. У статті досліджено повідомлення в газетах «Новий шлях» (Канада), «Український голос» (Польща), «Вістник» (Чехословаччина) за 1932 рік, у яких відображено події в радянській Україні. Подібні публікації вкотре підтверджують, що Голодомор не був таємницею. Та, на жаль, світовим лідерам на той час було вигідно закрити очі на геноцид українців і встановити міцні дипломатичні стосунки з СРСР.

Keywords: *Holodomor, Ukrainian diaspora, genocide, rebellions, Novyi Shliakh, Ukrainskyi Holos.*

Ключові слова: *Голодомор, українська діаспора, геноцид, повстання, «Новий шлях», «Український голос».*

Постановка проблеми. Комуністична партійна верхівка на чолі з Сталіним приховувала злочин геноциду проти української нації, була розроблена ціла система для дезінформації світової громадськості. Та не дивлячись на це, часописи української діаспори, а також деякі іноземні кореспонденти, які їздили територією Української

Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР), намагались донести правду до міжнародної спільноти. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Преса – одне з історичних джерел, яке довгий час не досліджували історики, вважаючи не достатньо надійним чи занадто суб'єктивним. Не досліджені раніше аспекти: праць про пресу діаспори в роки

Голодомору досить мало навіть зараз, лише деякі аспекти висвітлені в окремих наукових статтях Олени Ковальчук [1] чи в монографії Ярослава Папуги [2]. Тому мета даної роботи: проаналізувати події в радянській Україні у 1932 р. та прослідкувати, як саме українська діаспора у Канаді, Польщі та Чехословаччині висвітлювала їх на сторінках своїх газет.

Виклад основного матеріалу. Перші статті у Канаді про ситуацію в Україні з'явилися ще у січні 1932 р. [3]. Преса публікувала все більше повідомлень про національне повстання. Невдоволення сталінською політикою українського селянства провокувало постійний страх за владу. Окрім часописів у Канаді, українська діаспора мала свою газету і у Польщі, яка не могла ігнорувати події в Україні. Ще у лютому 1932 р. на сторінках «Українського голосу» було зроблено детальний опис саботажу українських селян Новомиргородського району (нині Кіровоградська область) плану хлібозаготівель. Таку інформацію опублікували у «Пролетарській правді» (офіційний друкований орган Київського окружного і міського комітету КП(б)У, обласної та міської Рад депутатів), радянська влада звинувачувала заможніших селян («куркулів» за мірками більшовиків) у саботажі здачі зерна. У статті зафіксовані навіть конкретні прізвища буксирників-активістів, що були направлені у села цього району для пограбування селян: Способнов та Алябев. За даними «Пролетарської правди» одноосібники здали лише: 19% в с. Защиті, 36% – у Мартоноші, 43% – у Канежі, 51% – у Шпаківці [4]. Особлива увага зверталась на те, що у невиконанні плану винне місцеве партійне керівництво, яке не могло належним чином організувати конфіскації та повторне молотіння, інколи навіть самі голови колгоспів виступали проти.

Однією з форм спротиву здачі зерна та примусовому вступу у колгоспи стали масові втечі селян за р. Збруч. У статті «Образки життя на Радянській Україні» [5] згадувалось, що більшовики на кордоні ставили шибениці: чи то, щоб залякати селян, а можливо і для покарання втікачів. Один українець, канадський громадянин, протягом 10 днів подорожував Харківщиною та Полтавщиною і описував голих худих голодних селян. Крім того в статті розповідалось про життя жінки, яка отримала клеймо «куркульки» і була змушена втікати з трьома дітьми. Перед тим у неї забрали будинок, землю та продовольство, щораз накладаючи більші податки. Окрім газет української діаспори на Північноамериканському континенті містились замітки про перетини кордону і у часописі Союзу українських емігрантських організацій у ЧСР «Вістник». У березні 1932 р. було опубліковано допис «Чому втікають з Радянщини?» [6]. Автор статті Микола Ніцкевич. Слід звернути увагу на цю постать. Микола був активним учасником націоналістичного руху, саме у 1931 – 1936 рр.

проявив себе у публіцистиці, його статті з'являлись і у інших газетах, наприклад, «Розбудова нації», «Самостійна думка», «Свобода», «Новий шлях», «Українське слово» [7, с. 217]. Основним своїм завданням автор вважав створення ідеологічних засад для формування неподільної української нації та, згодом, власної держави. Тому постійно слідкував за подіями, які мали місце на території Радянської України. У своїй статті він вирішив пояснити в чому ж причина цих масових втеч і хто в цьому винен. М. Ніцкевич звернув увагу, що не все так добре в СРСР, як описували прихильники радянської влади та більшовицькі газети. Селяни не могли вільно розпоряджатись вирощеними продуктами, зібраним урожаєм, усе треба було продавати державі за «твердими цінами». Ті, хто не хотів або не міг віддати оголошувався «куркулем». Таких «куркулів» виселяли з будинків, позбавляли громадянських прав і відправляли у заслання. Сама ж радянська преса неодноразово наводила приклади, коли конфісковане зерно псувалось на зсипних пунктах, у той же час селяни вже голодували. Тому українці і приймали рішення, що краще ризикнути і втекти, аніж і далі перетворюватись на рабів або бути ув'язненим. Окрім селян виїжджали і дипломовані запрошені фахівці, які почали отримувати меншу зарплату, не хотіли брати участь в новоствореному русі «ударних бригад чужинних фахівців». Але такі спеціалісти спокійно покидали СРСР, маючи закордонний паспорт і гарантовані своєю державою права, а не втікаючи вночі під обстрілом.

Окрему групу повідомлень становили статті, у яких описувався початок голоду в Україні. За листами з радянської України, можна стверджувати, що голодували вже навіть у лютому 1932 р. Основною причиною були накладені непосильні штрафи: «Після того, як змолотив, наклали 200 пуд. хліба, 40 пуд. картоплі, а за те, що не в час вивіз бо не було 200 пудів накладено штрафу тисячу карбов., що я не міг виконати за це нас вигнали з хати, не давши нічого...» [8]. Інший лист датувався 10 лютого, де також були згадки про голод: «На роботу гонять людей хліба ні в кого ні кусочка нема. Дорогий мій брат я вже два місяці хліба кусочка не маю. За одною картоплею щоб не картопля то треба булоб з голоду вмрети...». У цьому ж листі жінка писала, що хліб увесь конфісковують, не лишаючи нічого, а на базарах 1 пуд коштував 50 карбованців. Хто не виконував планів хлібозаготівель, то тих саджали у в'язниці. Авторка зверталась до брата з проханням допомоги їй виїхати з СРСР, адже дійсно масові втечі закордон були не рідкістю. Навіть під страхом смерті українці намагалися виїхати, отримавши шанс на порятунок.

Згодом на сторінках «Нового шляху» та «Українського голосу» [9] було опубліковано передруки повідомлень Вільгельма Штайна (спеціального німецького кореспондента газети «Фосіше цайтунг» у СРСР). Спершу 28 червня було надруковано короткий переклад «Радянська

Україна голодує»^[10], зроблений Українською пресою службою. Окрім описів продажу селянами своїх пожитків, журналіст намагався проаналізувати «класове» походження цих людей, наприклад, наголошував, що це члени колгоспів, а не куркулі. 19 липня 1932 р. було опубліковано статтю «Україна перед голодом»^[11]. Дане повідомлення являло собою переклад статті того ж журналіста. Штайн писав, що всюди по околицях Запоріжжя і в самому місті багато голодних селян, які просять кусок хліба, залізничні станції переповнені: «Люди масово виїжджають у пошуках роботи, щоб заробити на їжу. Основними напрямками порятунку стали Крим, Урал або просто великі міста, де можна було влаштуватись на заводи та фабрики», а також про Москву: «Москва не уявляє собою нічого надзвичайного під оглядом прохарчування, але для мандруючих Українців вона являється раєм, куди всі прямують»^[12]. Німецький кореспондент звертав увагу, що радянський уряд повинен усунути проблеми з продовольством, а не продовжувати індустріалізацію, лишаючи сільське господарство поза увагою.

Бачили голодуючих селян американські студенти, які їздили у Москву і побували в Україні^[13]. «Цілі села стоять пустою, бо селяне вибираються до міст у надії добути поживи, щоби не згинуть з голоду. Вони переходять із міста до міста і жебрують хліба. Також приводять до міст своїх дітей, яких звичайно лишають на міських вулицях на ласку судби». Студенти, проїжджаючи через Київ, бачили залишених дітей, інколи на них висіли таблички, де пояснювалось, що батьки не хотіли бачити їхньої смерті від голоду. Дійсно масовою стала дитяча безпритульність. Пік її припав на весну 1933 р. За травень 1933 р. у Харкові підібрали 11 тис. 940 дітей. У бараках і дитбудинках перебувало понад 27 тис. дітлахів^[14, с. 563]. Досить часто діти ставали жертвами радянської ідеології, перетворюючись на вірних служителів державі.

Ключовим та одним із найжорстокіших законів 1932–1933 рр. був Закон про п'ять колосків (підписаний 7 серпня 1932 р.), за яким селян могли розстрілювати на місці за спробу підняти щось з поля або, за пом'якшуючих обставин ув'язнювати на 10 років з повною конфіскацією майна. Інколи люди, навіть під страхом смерті, виходили на поля вночі і намагались щось знайти для своїх родин. Згадка про загрозу розстрілу за збір колосків та видання цього закону з'явилась в «Українському голосі»^[15]. За даними статті, причиною цього закону були розкрадання селянами зерна з транспорту та масові виходи з колективних господарств. Окрім цього, у замітці йшла мова про наростаюче невдоволення населення веденою радянською політикою, навіть комуністи вже не були впевнені, чи правильно було обрано шлях розбудови держави, як приклад наводяться тези Ворошилова на засіданні Політбюро: колективізацію слід зупинити, заборонити ведення

безбожницької кампанії (70 % військовослужбовців були віруючими і така політика негативно впливала на їхні моральні настрої).

Окрім описів українських сіл є і замітки, у яких ідеться про стан міст. Прикладом однієї з них може слугувати стаття від 15 листопада 1932 р. у газеті «Новий час»^[16]. Київський кореспондент «Ассосіейтед Прес» пояснював, що голодувало не лише село, а й робітники у містах: картки на їжу давали лише на державних підприємствах, хліб продають за спекулятивними завищеними цінами (фунт (приблизно 0,4 кг) чорного хліба коштує чотири рублі). Вартість значно зросла, але заробітні платні лишилися такими ж, жителі міст змушені усе віддавати за зерно. Крім того у міста масово почався в'їзд голодних із сіл, які намагались знайти там порятунок від смерті, але з грудня 1932 р. радянська влада ввела паспортний режим. Паспорти селянам не давали, щоб «розвантажити міста від зайвих елементів», тобто перекрити для голодуючих один зі шляхів порятунку.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, преса діаспори була ознайомлена із перебігом подій у підрадянській Україні. Основними джерелами інформування були: листи українців до родичів закордон, депеші іноземних кореспондентів, які подорожували Україною і самі за всім спостерігали, статті у радянських газетах, де публікувались основні нововведені закони. Детально у газетах висвітлювався опір українців радянській владі, масові втечі за р. Збруч та початок голодування населення. Серед найвідоміших часописів української діаспори, у яких містилась інформація про Голодомор та антирадянські повстання слід виділити: «Новий шлях» (Канада), «Український голос» (Польща), «Вістник» (Чехословаччина). Саме вони намагались інформувати українську діаспору з подіями в УСРР, уже з 1933 р. ці ж газети били на сполох та звертали увагу усю світовою громадськістю, закликали міжнародну спільноту не встановлювати дружні зв'язки зі Сталіним. Подібні публікації вкотре підтверджують, що Голодомор не був таємницею, і навіть радянський механізм приховування та заперечення не спрацював повною мірою. Та, нажал, світовим лідерам на той час було вигідно закрити очі на геноцид українців і встановити міцні дипломатичні стосунки з СРСР. Преса діаспори потребує подальшого комплексного історичного аналізу, що дасть можливість встановити рівень поінформованості українців закордоном про події в УСРР.

Список використаних джерел і літератури

1. Ковальчук О. Голодомор 1932 – 1933 рр. в УСРР і українська діаспора Північної Америки: інформативні аспекти. // Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика. – 2009. – Вип. 15. – С. 377 – 400.
2. Папуга Я. Змова мовчання. Ставлення Заходу до Голодомору. / Ярослав Папуга – Київ, 2018. – 228 с.

3. Неспокі на Радянській Україні. «Новий шлях», Едмонтон (Канада), ч. 2, 14 січня 1932 р. – Центральний державний архів зарубіжної україніки. – Бібл. ф. № 3. – Інв. № 6000-о.
4. Голодна Москва ласа на українську пшеницю. «Український голос», Перемишль (Польща), ч. 6. (629), 21 лютого 1932 р. – Центральний державний архів зарубіжної україніки. – Бібл. ф. № 3. – Інв. № 6372.
5. Образки життя на Радянській Україні. «Новий шлях», Едмонтон (Канада), ч. 3, 21 січня 1932 р. – Центральний державний архів зарубіжної україніки. – Бібл. ф. № 3. – Інв. № 6000-о.
6. Чому втікають з Радянщини? «Вістник», Прага (ЧСР), ч. 9, березень 1932 р. – Центральний державний архів зарубіжної україніки. – Ф. 15. – Оп. 1. – Спр. 137.
7. Жив'юк А. Між ендеками і більшовиками: Микола Ніцкевич в українському націоналістичному русі 1920 – 1940-х рр. // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2010. – № 2. – С. 212-236.
8. З радянського «раю». «Український голос», Перемишль (Польща), ч. 8. (631), 6 березня 1932 р. – Центральний державний архів зарубіжної україніки. – Бібл. ф. № 3. – Інв. № 6372.
9. По всій Україні. Україна в обличчі голоду. «Український голос», Перемишль (Польща), ч. 25. (648), 24 липня 1932 р. – Центральний державний архів зарубіжної україніки. – Бібл. ф. № 3. – Інв. № 6372.
10. Радянська Україна голодує. «Новий шлях», Едмонтон (Канада), ч. 23, 22 червня 1932 р. – Центральний державний архів зарубіжної україніки. – Бібл. ф. № 3. – Інв. № 5998-о.
11. Україна перед голодом. «Новий шлях», Едмонтон (Канада), ч. 26, 19 липня 1932 р. – Центральний державний архів зарубіжної україніки. – Бібл. ф. № 3. – Інв. № 5998-о.
12. По всій Україні. Україна в обличчі голоду. «Український голос», Перемишль (Польща), ч. 25. (648), 24 липня 1932 р. – Центральний державний архів зарубіжної україніки. – Бібл. ф. № 3. – Інв. № 6372.
13. Американські студенти про страхиття голоду на Україні. «Новий шлях», Едмонтон (Канада), ч. 33, 6 вересня 1932 р. – Центральний державний архів зарубіжної україніки. – Бібл. ф. № 3. – Інв. № 5998-о.
14. Марочко В.І. Діти – найчисленніші жертви голодомору // Голод 1932–1933 років в Україні: причини та наслідки / С.І. Білокінь, О.М. Веселова, Т.В. Вронська, О.І. Ганжа, В.В. Головка та ін. – Київ, 2003. – С.562 – 568.
15. Що чувати в світі? Совіти. «Український голос», Перемишль (Польща), ч. 29. (655), 28 серпня 1932 р. – Центральний державний архів зарубіжної україніки. – Бібл. ф. № 3. – Інв. № 6372.
16. Україна щораз в тісніших обняттях голоду. «Новий шлях», Едмонтон (Канада), ч. 43, 15 листопада 1932 р. – Центральний державний архів зарубіжної україніки. – Бібл. ф. № 3. – Інв. № 5998-о.

Рахлеева Наталья Николаевна

кандидат исторических наук, доцент,

доцент кафедры всемирной, отечественной истории, этнологии и археологии

Северо-Восточный Федеральный университет им. М. К. Аммосова,

г. Якутск

К ПОНИМАНИЮ МИРА СОВРЕМЕННОГО ЭТНОСА

Rakhleeva Natalia

Candidate of sciences in History, Associate Professor,

The department of History, Ethnology and Archeology of

The Ammosov North-Eastern Federal University

ON THE UNDERTSTANDING OF MODERN ETHNOS

Аннотация. Стаття посвящена проблеме понимания незнакомой культуры, отстоящей не только во временном и пространственном отношении, но и ментально. В самой этнографии принято достигать понимания в изучении культуры именно в непосредственном, во включенном наблюдении, которое остается несмотря на все новшества основным методом в этнографии, так и приравненных к ней позже науках.

Наблюдение этносов остается в прямой зависимости от доверительного отношения этноса к наблюдателю, его внутренней готовности понять культуру, в лоно которого и направляется его взгляд. Также рассматривается существование проблемы внутреннего отчуждения от традиционной культуры в современном мире, как у представителей наблюдаемого этноса, так и у самих наблюдателей в связи с всеобщим образованием, модернизацией всего человеческого общества.

В итоге почти закономерным стал упрощенческий, формульный подход в понимании, интерпретации традиционной культуры как внутри этноса в обращении к своему прошлому, традиционному, так и вне его, в рассмотрении из - вне, при ознакомлении с культурой других этносов. Данное явление дистанционного, отчужденного отношения между субъектами в понимании этнической культуры